

PROBLÉM MENTÁLNEHO VO FILOZOFII A PSYCHOLÓGII (PRÍPAD MARXISTICKEJ PSYCHOLÓGIE)

ELENA BROZMANOVÁ, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV, Bratislava

BROZMANOVÁ, E.: The Problem of the Mental in Philosophy and in Psychology
(A View of Marxist Psychology)
FILOZOFIA 52, 1997, No 9, p. 624

The contribution is a pilot contemplation on the relationship between psychology and philosophy from the perspective of the exploration of the mental. Historical and conceptual resources of their mutual impacts, theoretical bases and determinations of psychology by Marxist philosophy are discussed.

Prvým krokom úvah o mentálnom ako predmete filozofického a psychologického skúmania je identifikácia platformy pre komunikáciu psychológov a filozofov. Môže sa ňou stať konštatovanie identity "predmetu", ktorý sa psychológia snaží poznávať vedeckými metódami a o ktorom filozofia vypovedá rôznym spôsobom už od počiatkov svojej existencie. Platformou je teda samotný problém mentálneho.

Ďalej sa ukazuje, že potreba definovania a vysvetľovania mentálnej dimenzie človeka nie je pravdepodobne dostatočne saturovaná. Dôkazom toho sú neustále sa vynárajúce a nekončiace diskusie o povahe mentálneho ako vedomia [1], revitalizuje sa psychofyzický problém vzťahu tela a duše, mozgu a mysle ([2],3). Metamorfózy úvah o možnej a pravdivej poznateľnosti sveta človekom ako stále otvorenom epistemologickom problému aktualizuje virtuálna realita [4]. Sme svedkami mentalistického akcentovania archetypálnych obsahov mysle (v súlade s platónskou tradíciou vrodených ideí) voči deterministickému princípu s jeho objektovo-subjektovými vzťahmi.

Pojem mentálneho v psychológii. Ak nazrieme do psychologických slovníkov rôznych proveniencií, zistíme, že "mentálne" sa prevažne chápe ako synonymum pre javy duševnej povahy alebo ako adjektívum pre javy, ktoré nejako súvisia s psychikou, dušou. Vyjadruje ich špecifickosť, ich mentálny pôvod alebo charakter. Pojmy "mental" a "psychic" sú (tak ako v slovenčine pojmy mentálny, psychický a duševný) synonymické aj v angličtine. Pojem duša - soul nepatrí do odborného slovníka, podobne ako doň nepatrí pojem duch - ghost. V súlade so známou definíciou inteligencie ako toho, čo sa meria psychologickými testami, by potom mentálne mohlo byť to, čo skúma psychológia. Parafrázujúc všeobecnú metodologickú definíciu - Povedz mi, ako ťa hľadajú, a ja ti poviem, kto si - by sme mohli formulovať aj obsah mentálneho: povedz mi, ako to chápeš, a ja ti poviem, o čom to je. Psychické, mentálne však existuje, a to "predovšetkým ako živý, maximálne plastický, nepretržitý, nikdy úplne nepredurčený, a preto utvárajúci a rozvíjajúci sa proces, v dôsledku ktorého vznikajú rozličné produkty alebo výsledky" ([5], 161). Ďalej by sme mohli uvažovať, či je pojem mentálneho dostatočne "nasýtený" tým, čo sa definuje ako predmet psychológie, alebo či má aj iné

dimenzie. Namiesto je aj kacírka otázka, či mentálne nie je len jazykovým konštruktom. Výhodu pred psychológom má rozhladený filozof, ktorý dokáže elegantne formulovať svoje predstavy o mentálnom a ľahko sa orientovať v krehkej dimenzii ľudskej psychiky.

Uhol pohľadu. Otázka znie, aká filozofia a aká psychológia by mala byť predmetom nášho diskurzu o mentálnom. Na oboch stranách existuje množstvo koncepcií a nie všetky podliehajú komparácii, prípadne sú terminologicky či metodologicky nekompatibilné alebo protirečivé. Nekompatibilita a protirečivosť odpovedí na tú istú otázku pravdepodobne vyplýva zo samotnej povahy oboch disciplín a z ich vzájomného vzťahu. Kým psychológia sa deklaruje ako veda, filozofia ňou nie je ([6], 21-35). Filozofia a psychológia v jej teoretickej podobe majú spoločnú tendenciu uchopiť sledovaný jav v jeho úplnosti, úsilie o jeho univerzálne platné vysvetlenie. Podobne ako filozofia, aj teoretická psychológia používa kategórie, ktoré možno vymedziť ako maximálne všeobecné pojmy. Podľa Bachelarda ([7], 32) však "bázové pojmy treba postihnúť v ich vzťahoch presne tak, ako treba matematické pojmy reálne definovať v ich spojení pomocou postulátu". Prekážkou takéhoto definovania filozofických i psychologických pojmov je historická a spoločenská podmienenosť ich obsahu.

Potrebu odhaľovať univerzálne platné zákonitosti možno považovať za rezíduum spoločného historického osudu filozofie a psychológie. Pre psychológiu ako vedu sa táto tendencia ukázala ako kontraproduktívna, pretože všeobecné vymedzenie toho, čo skúma, vlastne neexistuje. "Úbohá, úbohá psychológia, najprv sa z nej vytratila duša, neskôr psychika, potom vedomie a teraz sa obáva o správanie" ([8], 12), konštatuje encyklopedista. Ukázalo sa totiž, že javy, ktoré skúma psychológia, majú naozaj zvláštnu povahu a ako napísal A. S. Rubinštejn, "zo všetkých problémov, ktoré vesmír v ľudskom myslení vyvoláva, je najťažší problém týkajúci sa vlastnej podstaty mysle, vedomia a psychická vôbec" ([9], 275). Túto zvláštnosť "javov mysle" pripomína po mnohých rokoch aj Searle [10]. Pojmový aparát ako dedičstvo filozofie sa teda ukázal ako problematický a rezíduum filozofovania v psychológii ako neefektívne. Čím je termín označujúci fakt psychickej reality všeobecnejší, tým väčšie problémy sú s jeho interpretáciou. Mentálne s jeho zjavne intencionálnou podstatou možno považovať za jav, ktorého zložitost' nemožno redukovať. Čím dôkladnejšie sa ho snažíme uchopiť, tým viac nám uniká jeho podstata. Logicky možno predpokladať, že čím viac poznatkov sa o jave zhromaždí, tým jednoznačnejšie bude jeho vysvetlenie. Ukazuje sa, že v prípade psychologických javov to neplatí. Čím viac poznatkov máme, tým problematickejšia je ich syntéza ([11], 246-260).

Posledné diel'a filozofie. H. Ebbinghaus začiatkom storočia napísal, že psychológia má dlhú minulosť, ale krátke dejiny. Dlhá minulosť psychológie je obdobím, kedy sa psychologické problémy reflektovali vo filozofických a teologických úvahách. Kľúčovým pojmom bol termín duša. Duša sa postupne "sekularizovala" a procesy spojené s jej "existenciou" sa stali predmetom empirického bádania a neskôr plánovitého experimentovania. Krátke dejiny psychológie sú pokusom o samostatné a exaktné uchopenie mentálneho, o jeho čisto psychologickú reflexiu. Začínajú koncom 19. storočia, ale už v dvadsiatych rokoch sa psychologické myslenie dostáva do krízy. Jednou z jej príčin je práve povaha mentálneho, o obsah ktorého sa vedú spory. Nová vedecká

metóda, experimentovanie a meranie je v rozpore s introspekciou. Psychológovia sa nemôžu dohodnúť o predmete vlastnej vednej disciplíny. Wundtovo prežívanie a elementy vedomia, akty vnútornej bezprostrednej skúsenosti veľmi skoro nahradili geštalty celostnej psychológie. Freud prichádza so svojou koncepciou nevedomia a v Amerike vzniká nová veda, ktorá sa celkom dištancuje od tradičného chápania psychológie. Deklaruje sa ako veda o správaní - behaviorizmus. Masívny je nástup ruskej psychologickkej školy, inšpirovanej reflexológiou. Situácia sa komplikuje potrebou jednotnej metodológie vied pod silným vplyvom logického pozitivizmu s jeho ambíciou nájsť pre vedu jednotný, resp. univerzálny jazyk vedy.

Volanie po jednotnej vede sa v prípade psychológie ukázalo ako neproduktívne. Variantné koncepcie boli základom vzniku jednotlivých psychologických škôl a prítlačivosť psychológie sa dodnes dokumentuje práve na jej názorovej pluralite. Bilancia storočného úsilia psychológov zmocniť sa psychickej reality aj bez presnej definície obsahu mentálneho je obdivuhodná. Koncepty modernej psychológie a originálne, často kontroverzné psychologické teórie ovplyvnili myslenie viacerých generácií, inšpirovali umeleckú tvorbu i samotných filozofov. Klasickým príkladom je psychoanalýza, ktorej kategoriálny aparát sa veľmi rýchlo stal súčasťou prirodzeného jazyka. Psychológia má dve charakteristické podoby: investigatívna, vedecká psychológia a psychológia intervenujúca, aplikovaná. Psychológia sa hlavne vo svojej terapeutickú podobu ukázala ako vhodný prostriedok korekcie civilizačných problémov industriálnej spoločnosti.

V šesťdesiatych rokoch sme svedkami ďalšieho pohybu v psychológii. Opäť sa ukázalo, že realita núti teóriu k revízii. Bolo treba prehodnotiť adekvátnosť základných teoretických paradigiem. Reviduje sa behaviorizmus ako veda o správaní. Pod vplyvom nových impulzov hlavne z oblasti kybernetiky a umelej inteligencie vzniká nový smer - kognitívna psychológia. Toto obdobie je súčasne obdobím nástupu humanistickej psychológie ako vyjadrenia potreby chápať človeka ako hodnotovo orientovaného jedinca. Je to oblasť, kde sa psychológia opäť stretáva s filozofiou cez filozofické myslenia jej predstaviteľov, akcentujúcich duchovný rozmer človeka. Postmodernizmus vniesol do psychológie rešpekt voči neistote a viacznačnosti. Proti pozitivistickému a redukcionistickému dogmatizmu sa presadzuje chápanie človeka ako bytosti, ktorá hľadá zmysel svojho života, ľudskú vzájomnosť, solidaritu a duchovnosť, spiritualitu. Do vedeckej psychológie, postupne prehodnocujúcej svoje teórie a metódy, sa vracajú pojmy, ktoré sa pre svoju viacznačnosť a intencionálnu povahu v jej pozitivistickú podobu nedali použiť (vedomie, myseľ). Tieto nové prúdy reflektuje aj filozofia. Rozvíja filozofiu mysle, čo je vlastne návrat filozofov do sfér, ktoré im boli vždy blízke. Myseľ je možno onou klasickou dušou, obohatenou o jej neurohumorálny rozmer, dodaný poznatkami špeciálnych vied o mozgu a jeho fungovaní. Rozdiel je len v tom, že kým v staršej filozofii prevládal názor o duši ako nehmotnej substancii, ktorá oživuje fyzické telo, dnes sa pod myseľou rozumie niečo, čo sa síce ťažko definuje, čo ale možno opísať prostredníctvom rôznych registrovateľných prejavov alebo analýzou jej produktov.

Prípád vzťahu marxistickej filozofie a psychológie. Svetlým bodom v chaose ideí, koncepcií a názorov charakterizujúcich pluralitné duchovné prostredie dnešnej doby je skutočnosť, že pád spoločenského systému možno považovať za ukončenú etapu

"neúprosnehó ideologického boja", ktorý dlhú dobu obe disciplíny výrazne deformoval. Ako účastníci tejto historickej udalosti máme jedinečnú možnosť pracovať v reálnych súradniciach, vymedzujúcich časopriestor koncepcií, ktoré musíme podrobiť analýze. Metaforicky povedané, máme k dispozícii pevný bod historického časového kontinua, po ktorom učenci všetkých dôb tak úpenlivo volali. Druhý dôvod, prečo sa treba týmito otázkam venovať, je psychologický. Je to potreba individuálneho, vnútorného prehodnotenia ideí, ktoré sa stali súčasťou obsahu nášho individuálneho vedomia (interiorizovali sa) bez ohľadu na to, či sme sa s nimi stotožňovali alebo nie. O tom, že so zmenou "základne" sa nemusí nevyhnutne zmeniť aj "nadstavba" (patrílo do nej predsa aj individuálne a spoločenské vedomie), nám každodenná súčasnosť prináša nespočet dôkazov.

Ak nejaká svetonázorová koncepcia ovládne na dlhé roky myslenie v nepluralitnom prostredí, jej reziduá aj v zmenenom spoločenskom kontexte ostávajú v obsahoch mysle a interferujú do aktuálneho rozmyšľania. V dejinách filozofie je veľa príkladov rôznych typov "kopernikovských obrátov", "zmien uhla pohľadu", "stavaní dialektiky na nohy" alebo "vylievania vody z vaničky aj s dieťaťom", ktoré ilustrujú potrebu vysporiadať sa so "starým myslením" a vytvoriť priestor pre nové myšlienky a netradičné pohľady.

Pripomeňme si, že marxizmus sa už od svojho vzniku deklaroval ako celistvé a jednoliaté učenie, skúmajúce a vysvetľujúce najvšeobecnejšie zákonitosti vývoja prírody, spoločnosti a ľudského poznania. Tieto skúmania a ich aplikácie boli prepojené jednotiacim metodologickým princípom, ktorým je dialektická metóda. Náš príspevok považujeme za pilotný, preto účelovo využijeme deskriptívnu metódu, aby sme priblížili obsah kľúčových kategórií. Zároveň upozorňujem, že predmetom nášho uvažovania nie sú "západné" marxistické disciplíny.

Spoločným znakom marxistickej filozofie a teoretickej psychológie bola ambícia vytvoriť univerzálne platnú teoretickú koncepciu sveta a človeka. Základnou charakteristikou ich vzťahu bola priorita filozofie a podriadenosť vedy filozofii, čo znamenalo, že každé konkrétne psychologické skúmanie malo byť ukotvené vo svojich filozofických východiskách. Nezávislosť psychológie ako vedy v žiadnom prípade neznamenala rozchod s filozofiou. Za kľúčový problém oboch disciplín sa pokladá problém vedomia. "Filozofická charakteristika vedomia spočíva v určení jeho najpodstatnejších osobitostí a súčasne spoločných zákonitostí jeho vzniku a vývoja. Samo chápanie vedomia sa používa v marxistickej filozofii v najširšom slova zmysle ako synonymum duchovného, psychického vôbec." ([12], 47). V zmysle svojej prísne materialistickej paradigmy sa filozofia orientuje na vymedzenie vedomia ako vlastnosti vysokoorganizovanej hmoty, odrazu skutočnosti. Táto charakteristika vedomia je potom východisková aj pre skúmanie vedomia v špeciálnych vedách. Lomov postuluje ako hlavnú teoretickú bázu Leninovu teóriu odrazu, ktorá "dôsledne realizovala princípy dialektického materializmu vzhľadom na vedecké poznanie". Keď sovietska psychológia "preorientovala pojmový aparát z hľadiska teórie odrazu, umožnila sformulovať niekoľko základných princípov, ktoré vymedzujú a určujú cesty rozvoja psychológie" ([12], 32).

Pre psychológiu boli dôležité tieto filozofické princípy: všetky javy majú materiálnu povahu; vnútorné je determinované vonkajším; individuálne je podriadené spoločenskému a ľudské poznanie je odrazom objektívnej reality. Psychológia si osvojovala tieto princípy postupne v "procese premeny psychológie na marxistickú vedu". Rozvoj psychológie bol podmienený mierou osvojenia a tvorivého aplikovania týchto základných princípov:

1. princípu determinizmu, podľa ktorého sa pôsobenie vonkajších príčin sprostredkúva vnútornými podmienkami. Predstavuje metodologický aspekt všeobecnej závislosti vnútorného od organizácie vonkajšieho;

2. princípu činnosti, ktorý vyjadruje špecifickosť a osobitosť determinanty procesov vedomia. Rozlišuje sa biologicko-antropologické a sociálno-historické chápanie činnosti. Aplikácia činnostného princípu viedla k chápaniu človeka ako bytosti, ktorá aktívne a cieľavedome pretvára prostredie pomocou pracovných a nástrojových manipulačných činností, zásadne odlišných od reflexných adaptačných foriem správania a absentujúcich v iných formách života;

3. princípu jednoty vedomia a činnosti, podľa ktorého sa vedomie formuje, rozvíja a prejavuje v činnosti;

4. princípu vývinu, vyjadrujúceho potrebu skúmať psychické javy v ich vývine.

Marxistickú psychológiu výrazne charakterizovalo používanie kritiky ako vedeckej metódy. "V boji s behavioristickou koncepciou si sovietska psychológia ustálila základné problémy a odkryla reálnu úlohu psychického v regulácii správania a činnosti." ([12], 32).

"Boj" s inými názormi determinoval celý vývoj marxistickej psychológie. Už prvú etapu hľadania východísk pre formovanie psychológie v podmienkach spoločenského experimentu budovania novej spoločnosti charakterizovali búrlivé diskusie o predmete novej vedy. Zásadným spôsobom do nich prispeli Pavlov, Bechterev, Kornilov, Vygotskij, neskôr Rubinstein a Leontiev. Demarkáciu názorových diferenciácií môžeme identifikovať v klasických dichotómiách typu introspektívny mentalizmus verus biologický naturalizmus, mechanický determinizmus verus aktivita subjektu, biologická determinácia psychických javov verus ich intencionálny charakter. Tvorbe teórií predchádzala skrytá - hlbinná kategoriálna sémantika [8]. Táto metóda je veľmi blízka filozofovaniu - postulujú a definujú sa ňou kategórie ako predmet uvažovania a okolo nich sa koncipuje teória vysvetľujúca ich fungovanie. Táto metóda sa používala tak pri definovaní kľúčových pojmov, kategórií, ako aj pri zdôvodňovaní vedeckých metód.

Mimoriadne postavenie v týchto diskusiách zaujal L. S. Vygotskij. Vniesol do nich nové myšlienky, upozornil na špecifické aspekty myslenia a reči, ktoré by mala psychológia interpretovať. Namiesto dyády vedomie - správanie ponúka inú alternatívu. Je ňou triáda vedomie - kultúra - správanie ([8], 525-543). Namiesto Pavlovovho kľúčového pojmu "signál" zavádza kategóriu znaku, ktorú explikoval pri prehodnocovaní teórie podmienených reflexov. Činnosť realizovaná pomocou rečového znaku spočíva v rozlíšení obsahov daných jazykom. Dôležitý je význam, nie znak. Znak sa môže zmeniť, ale význam sa zachováva. Prostredníctvom rečových znakov subjekt prekonáva hranice vlastnej mikroskúsenosti a formuje svoje správanie podľa nadindividuálnych, spoločnosťou vytvorených programov, ktoré sú dostupné každému.

Správanie sa organizuje na dvoch úrovniach organizácie - prírodnej a kultúrnej. Rečové reflexy spočiatku tvoria základ kolektívnej koordinácie správania, neskôr sa utlmujú a vytvárajú vnútornú úroveň správania jedinca. Sovietska psychológia sa však touto cestou neuberala. Napriek tomu sa Vygotského prácam dostalo v psychologickkej komunite, najmä západnej, veľa uznania a dodnes platia za aktuálne a inšpiratívne.

Kľúčovú pozíciu v procese premeny psychológie na marxistickú vedu zaujal S. L. Rubinštejn. To, čo sme tu nazvali mentálnym, definuje ako psychiku alebo vedomie, ktoré je špecifickým javom vďaka svojej charakteristickej vlastnosti byť subjektívnym, patriť subjektu a zároveň byť vzťahom k objektu, teda k niečomu, čo je od psychiky, vedomia nezávislé. "Psychika, vedomie odráža objektívnu realitu, ktorá existuje mimo nej a nezávisle od nej, vedomie je uvedomené bytie." ([13], 11). "Psychologické poznanie je sprostredkované poznanie psychického na základe odhalenia jeho podstatných objektívnych súvislostí a vzťahov." ([13], 28). Základom poznania mentálneho je podľa neho rozpracovanie neintrospektívnej koncepcie vedomia a behavioristickej koncepcie správania. Presadzoval jednotu vedomia a činnosti.

Postupom času sa vytvorili v marxistickej (sovietskej) psychológii tieto kategórie mentálneho:

Vedomie: špecificky ľudská schopnosť odrážať svet nielen v zmyslových, ale aj v rozumových (ideálnych) obrazoch, chápať prostredníctvom týchto obrazov nielen vonkajšie, ale i vnútorné prostredie - vlastný život (osobnosti, osoby, jedinca) a na tomto základe regulovať vlastné správanie. V súlade s teóriou odrazu predstavuje najvyššiu úroveň psychického odrazu, vlastného iba človeku ako spoločensko- historickej bytosti. Empiricky vedomie vystupuje ako nepretržité sa meniaci súhrn zmyslových obrazov, ktoré sú subjektu bezprostredne dané v jeho "vnútornej" skúsenosti a anticipujú jeho praktickú činnosť. Psychológia skúma pôvod, štruktúru a fungovanie vedomia individua. Dominantnými znakmi vedomia sú aktivita a intencionalita. Ľudské vedomie umožňuje prepojenie kognitívnych, konatívnych a emočných zložiek sebareflexie a slúži na integráciu aktuálnych zážitkov s obsahmi, uloženými v individuálnej pamäti. Tieto obsahy boli pred uskutočnením spojenia latentné, t. j. nevedomé.

Psychika: chápe sa ako vedomie, ktoré má charakter subjektívnej reality. Jej nositeľom je človek ako celostná aktívna bytosť. Celostnosť bytosti znamená nedeliteľnosť jej "objektívnych a subjektívnych prvkov". Pod objektívnymi javmi sa rozumejú také javy psychickej reality, ktoré možno odvodiť od interakcie s prostredím, pod subjektívnymi tie, ktoré sú ich vnútorne spracovaným odrazom.

Správanie: predstavuje kategóriu, ktorá vznikla z potreby vysvetliť adaptabilitu a pružnosť reakcií organizmu na zmeny v prostredí. Mala slúžiť na objasnenie toho, ako si organizmus osvojuje a uchováva také formy reakcií, ktoré neobsahuje jeho genetický kód. Na rozdiel od behavioristov sa v správaní nepopierala ani funkcia vedomia, ani funkcia fyziologického substrátu, teda vyššia nervová činnosť, ktoré nie sú iba determinujúcimi, ale aj determinovanými veličinami. Neskôr sa preferuje termín činnosť, odlišné od behavioristicky chápaného správania.

Centrálnym pojmom teórie marxistickej psychológie sa stal **odraz**. Filozoficky sa chápal ako všeobecná vlastnosť hmoty, ako schopnosť objektov reprodukovať s rôznym stupňom adekvátnosti znaky, štrukturálne charakteristiky a vzťahy iných objektov,

psychologicky sa chápal ako psychický odraz vystupujúci ako podmienka utvárania mentálnych obrazov. Obraz je fenomén vznikajúci v mysli, predstavujúci subjektívne spracovanie objektívnej reality. Na vznik odrazu nestačí len vplyv jedného odrážaného objektu na živý systém, ktorý je subjektom odrazu. Musí nevyhnutne jestvovať aj protismerný proces - činnosť subjektu na základe vzťahu k odrážanej realite ([12], 90). Kategóriu odrazu a jeho špecifikáciu - obraz môžeme pokladať za čiastočne kompatibilnú s termínom mentálna reprezentácia, ktorý aplikuje kognitívna psychológia [14].

Ďalší rozvoj marxistickej psychológie charakterizovala postupná reorientácia: od riešenia filozoficko-psychologických problémov sa prešlo k problémom človeka. Anan'iev [15] upozornil, že práve orientácia na problém človeka sa musí stať spoločným problémom celej vedy. Sociálnosť človeka sa prestala chápať len v súradniciach determinizmu vnútorného vonkajším. Zaviedla sa nová kategória - kategória styku, rozpracovaná na všetky aspekty sociálnej psychológie [16]. V teoretickej rovine sa táto kategória chápe ako rozpracovanie známej Marxovej tézy o spoločenskej podstate ľudského individua, otvára však nový priestor pre konkrétny psychologický výskum, orientovaný hlavne na kolektivistický rozmer človeka.

Marxistická psychológia v jej slovenskej podobe prešla vo svojom vývine viacerými etapami. Naším zámerom nie je ich hodnotenie, ale treba pravdivo konštatovať, že i napriek rôznym ideologickým tlakom si zachovala svoj vedecký charakter. Svedčí o tom hlavne akceptovanie jej experimentálno-výskumnej činnosti, ktorú teoreticky syntetizoval D. Kováč [11]. Slovenskú školu experimentálnej psychológie charakterizovalo dôsledné aplikovanie interfunkčného princípu, zdôrazňujúceho vzájomnú podmienenosť jednotlivých psychických procesov a funkcií. Psychické funkcie (teda to, čo sme si pre naše skúmanie nazvali mentálnym) sa chápu ako regulatívy správania. Psychológia sa prezentuje ako jedna z vied o človeku, ako špecifický predmet svojho záujmu vymedzuje skúmanie zákonitostí psychicky regulovaného ľudského správania. Problém mentálneho revitalizuje v synonymickom chápaní psychickej reality a novozavedenej kategórie ideálna ([17], 45), ktoré implikuje nielen mentálny, ale aj duchovný rozmer človeka.

Pri pohľade na vzťah filozofie a psychológie na Slovensku je zjavné, že po období vynútenej ideologizácie v ňom dominoval tvorivý dialóg, inšpiratívny pre obe disciplíny. Výsledkom tohto dialógu bola aj známa definícia človeka ako aktívnej bio-psycho-sociálnej bytosti. Ak ju doplníme konkrétnym spoločensko-kultúrnym kontextom, v ktorom sa táto bytosť realizuje a ktorý spoluvytvára svojou aktivitou, dostávame sa na spoločnú platformu.

Záver. Ak chceme stručne charakterizovať súčasný stav psychologickej reflexie mentálneho, musíme konštatovať, že sa vyznačuje veľkou pluralitou názorov, v ktorých rezonuje potreba komplexného chápania človeka ako bytosti s duchovným rozmerom, aktívne sa podieľajúcej na utváraní svojho osudu. Poznatky o jednotlivých javoch psychickej reality, spôsoboch psychickej reflexie sveta a jeho reprezentácie alebo interpretácie individuum nadobúdajú v tomto chápaní nový obsah. Ľudská schopnosť sebareflexie a schopnosť ľudskej mysle abstrahovať z opakujúcich sa jednotlivostí reality jej podstatné znaky umožňujú človeku definovať svoje miesto v prírodnom

i spoločenskom svete, filozoficky povedané definovať svoje bytie. Predmetom skúmania mentálneho nemôže byť preto len jeho jestvovanie v čistej podobe, čo ako duchaplné sformulované, ale v prvom rade človek ako "nositeľ" tejto jedinečnej kvality.

LITERATÚRA

- [1] FLANAGAN, O.: Vedomie. Bratislava 1995.
- [2] BRICHČÍN, M.: Lidská mysl, mozek a vnější prostředí. In: Čs. psychologie 1996, č. 4.
- [3] NAKONEČNÝ, M.: Dualisticko-interakcionistické pojetí psychofyzického problému. In: Čs. psychologie 1993, č. 4.
- [4] WELSCH, W.: Umelé rajske záhrady? Bratislava 1995.
- [5] Stručný psychologický slovník. Bratislava 1986.
- [6] ARZENBACHER, A.: Úvod do filosofie. Praha 1990.
- [7] BACHELARD, G.: Nový duch vedy. Bratislava 1981.
- [8] JAROŠEVSKIJ, M. G.: Dejiny psychológie. Bratislava 1988.
- [9] RUBINŠTEJN, S. L.: Bytí a vědomí. Praha 1961.
- [10] SEARLE, J. R.: Mysl, mozek, věda. Praha 1994.
- [11] KOVÁČ, D.: Teória všeobecnej psychológie. Bratislava 1985.
- [12] KOVÁČ, D. (Ed.): Metodologické problémy psychológie. Bratislava 1975.
- [13] RUBINŠTEJN, S. L.: Základy obecné psychologie. Praha 1967.
- [14] SEDLÁKOVÁ, M.: Příspěvek k analýze pojmu reprezentace v soudobé psychologické teorii. In: Čs. psychologie 1992, č. 2.
- [15] ANANIEV, B.G.: Človek ako predmet poznania. Bratislava 1980.
- [16] ŠOROCHOVA, E. V. (Ed.): Metodologické problémy sociálnej psychológie. Bratislava 1980.
- [17] KOVÁČ, D.: Základné kategórie psychológie. Bratislava 1996.

Príspevok vznikol v Kabinete výskumu biologickej a sociálnej komunikácie SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/4037/97.

PhDr. Elena Brozmanová
Kabinet výskumu sociálnej
a biologickej komunikácie SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR